

Fredrika Runebergin teosten vastaanottoa ja kriitikoiden kommentteihin vaikuttaneita syitä. Mazzarella yrittää avoimesti tarkastella, mikä oli Fredrika Runebergin teosten kirjallinen taso ja merkitys. Lisäksi voidaan vielä todeta, että Mazzarella itse onnistuu elämäkerran kirjoittamisessa hyvin, koska hän ei tyydy toteamaan mitä tapahtui. Sen lisäksi hän haluaa tarkastella *miksi* jotain tapahtui Fredrika Runebergin elämässä.

Läpi teoksen Mazzarella kysyy, mitkä olivat ne Fredrika Runebergin omat vaikuttimet, jotka johtivat hänen elämänsä ratkaisuihin ja missä määrin hän oli kenties ”kohtalon heitel-tävänä”. Tämä lähestymistapa antaa Fredrika Runebergin elämän tarkasteluun syvyyttä ja tuo esille ne lukuisat perheen sisäiset ja yhteiskunnalliset paineet, jotka vaikuttivat 1800-luvulla suomalaisen kirjoittavan naisen elämään. Se tuo myös esille Fredrika Runebergin näennäisesti passiivisen elämänroolin sisällä piilleen aktiivisen toimijan, joka osasi käyttää halutessaan taktiikkaa apunaan.

Henna Balduyck valmistui Helsingin yliopistosta valtiotieteiden maisteriksi syksyllä 2007 pääaineenaan poliittinen historia

Kurkistus koulutuspolitiikan lähihistoriaan

Arto Jauhiainen

Raija Meriläinen (2008) toim. Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla. Artikkelisarja. Okka-säätiön vuosikirja 2008, 91 s.

Raija Meriläisen toimittama ja Opetus-, kasvatusta- ja koulutusalojen säätiön (Okka) kustantama vuosikirja *Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla* tarkastelee maamme koulunpidon lähihistoriaa. Kirja on alaotsikkonsa mukaisesti artikkelisarja, jonka kirjoitukset käsittelevät murroksia ja käännekohtia laman jälkeisessä Suomessa perus- ja toisen asteen koulutuksen osalta. Teos koostuu johdantoluvun lisäksi kuudesta itsenäisestä artikkelista, joissa analysoidaan, mitä tapahtui ”kuohuvalla” 1990-luvulla peruskoululle, opettajuudelle, arvioinnille, ylioppilastutkinnolle, nuorisokouluhankkeelle sekä miten OAJ:n toimijat muistavat koulutuspolitiikan lähimenneisyyttä. Toki useimmissa kirjoituksissa otetaan vauhtia varhaisemmasta historiasta, jotta voidaan ymmärtää mikä 1990-luvulla oikein murtui.

Kirjan avausartikkelissa Sirkka Ahonen pureutuu analyttisesti, selkeästi ja kriittisesti koulunpidon uusiin oppeihin ja periaatteisiin. Vaikka artikkelin näkökulma on perusopetuksessa, kiteyttää kirjoitus sen eetoksen muutoksen, joka tuolloin läpäisi koko koulutuspolitiikan ja tietysti laajemminkin yhteiskuntapolitiikan. Näitä ovat mm. muuttunut tasa-arvokäsitys ja uusi julkishallinto-oppi (NPM) tehokkuus-, tuloksellisuus- ja markkinaideologioineen, jotka haastivat perinteisen hyvinvointivaltiollisen tasa-arvonäkemyksen. 2000-luvun peruskoulu on kirjoittajan mukaan jotakin näiden väliltä: ”uusi koulu oli tulosvastoallinen koulutuspalvelujen tuottaja, joka toimii osittain markkinoiden tapaan. Se turvasi kuitenkin lähikoulun saatavuuden lapsille ja nojasi opetuksessaan ainakin toisella kyljellään yhteisölliseen arvoon” (s. 19). Lopuksi Ahonen pyrkii myös vakavasti arvioimaan, mihin valittu tie

saattaa johtaa uudella vuosituhanalla. On kyse riskeistä: kun on markkinat, joilla kilpailaan, on voittajia ja häviäjiä. Mutta häviäjiä voidaan myös tukea. Täysin markkinoiden armoille asettuva koulu ei Ahosen mukaan kuitenkaan voi kehittyä hyväksi kouluksi.

Toisessa luvussa Jukka Rantala tarkastelee opettajuuden muutosta koulutuspolitiikan muutospyörteissä. Opettajuuden historiaa tutkineena ja hyvin tuntevana Rantala kykenee tarkastelemaan ammattikunnan asemaa, identiteettiä ja ideaaleja pidemmälläkin ajallisella perspektiivillä. Ammattikunta on kulkenut pitkän tien mallikansalaisesta ja kansankynttilästä professionaaliksi muutosagentiksi ja oman työnsä kehittäjäksi ja tutkijaksi. Juuri 1990-luku merkitsi tässä kehityksessä murroksen aikaa, joka velvoitti opettajat mm. opetussuunnitelma- ja arviointityöhön. Toisaalta uudessa hallinto- ja hallinnan kulttuurissa ammattikunta näyttää menettäneen myös autonomiaansa ja työ on muutenkin muuttuneissa olosuhteissa muodostunut uudella tavalla raskaaksi mm. vanhempien lisääntyvistä vaatimuksista johtuen. Ammattikunnan auktoriteettikin on ollut vähenemään päin, kun sen opillinen ylivertauisuus suhteessa vanhempiin on kaventunut yleisen koulutustason nousun myötä. Rantala näkee opettaja-ammatin tulevaisuuden haastavana: on kyettävä pitämään opettajat ammatissaan ja säilyttämään ammatti jatkossakin vetovoimaisena. Koulutuspoliittisesti luku olisi tukevoitunut, mikäli kirjoituksessa olisi tarkasteltu myös rehtorin aseman muutosta. Olisi ollut kiinnostavaa tietää myös se, keiden suomalaisten koulutussosiologien ”skeptisiin kirjoituksiin” (s. 26) Rantala viittaa, joihin muutosvastarintalaiset ovat voineet tukeutua. Tämäkin artikkeli oli hyvin kirjoitettu ja mielenkiintoista luettavaa.

Uutta koulutuspolitiikkaa ei voi käsitellä viittaamatta arviointiin. Jouni Välijärvi pohtii kirjan kolmannessa artikkelissa, onko arviointi itsetarkoitus vai pedagogiikan työkalu. Jäin otsikko lukiessani miettimään, näinköhän arviointia lainkaan mielletään kirjoituksessa politiikaksi. Mutta ei hätää, kyllä politiikka on mukana. Luvun aluksi Välijärvi luo katsauksen suomalaisen perusopetuksen arviointihistoriaan, jonka juuret löytyvät 1960-luvun kansainvälisistä koulusaavutusmittauksista (IEA) sekä peruskoulu-uudistuksesta. Pitkään arviointit eivät herättäneet sen kummempaa julkista kiinnostusta, kunnes ne tulivat elimelliseksi osaksi uutta globalisoituvaa koulutuspolitiikkaa. Tuli PISA:t ja muut. Arviointi myös institutionalisoitui mm. opetushallituksen uuden roolin sekä uusien arviointiorganisaatioiden perustamisen myötä. Kirjoituksessa pohditaan monipuolisesti tärkeitä ja kiperiä peruskysymyksiä arvioinnin vallasta, objektiivisuudesta, julkisuudesta, oikeutuksesta ja eettisyydestä. Ne ovat ajatuksia herättävää luettavaa. Nämäkään pohdinnat eivät oikein tavoita arvioinnin poliittista kontekstia: arviointia osana vallankäytön ja politiikan teknologioiden ja tekniikan muutoksia; siirtymistä hallinnosta hallintaan, normiohjauksesta tulos- ja informaatio-ohjaukseen, ”etäohjausta” harjoittavan ”arvioivan valtion” aikakauteen (esim. Ball 2004).

Maamme oppimissaavutusten arviointijärjestelmistä vanhin, ylioppilastutkinto-instituutiokaan, ei 1990-luvulla välttynyt politiikan uudistuksilta. Olihan lukio-opetusta ryhdytty jo 1980-luvulla virtaviivaistamaan uuden politiikan mukaisesti valinnaisemmaksi, vapaammaksi ja joustavammaksi. Minna Vuorio-Lehti luottaa artikkelissa ”Ylioppilastutkinto – hyvä ja joustava koulutuspolitiikan väline” ylioppilastutkinnon uudistusprosessia sekä tutkinnon ympärillä käytyä diskurssia. Keskustelu osoittaa, kuinka merkittävä kansallinen ikoni, jopa tabu (tutkintohan säilyi vuosikymmeniä käytännössä muuttumattomana), ylioppilastutkinto on suomalaisille ollut. 1990-luvulla esiin nousseet teemat olivat oikeastaan samoja, joista oli aika ajoittain keskusteltu pitkän 1900-lukua: tutkinnon suhde yliopistojen pääsykokeisiin ja lukio-opetukseen sekä sen merkitykseen kansallisen identiteetin kannalta. Myöskään ehdotukset koko tutkinnon hävittämisestä eivät nousseet ensi kerta agendalle 1990-luvulla. Vuorio-Lehti päättyy artikkelissaan otsikkonsa mukaisesti funktionalistiseen lopputulemaan. Sopivasti tehostettuna ja trimmattuna ylioppilastutkinto kykeni vastaamaan uuden

koulutuspolitiikan yksilöllisyyden ja joustavuuden vaateisiin ja se sopi erinomaisesti esiin työntyvään arviointi- ja rankkauskulttuuriin. Tutkinnon nationalistiset arvotkin löydettiin uudestaan, kun oli tarvis vahvistaa kansallista identiteettiä ja sivistystahtoa EU- Suomessa. Minua jäi vaivaamaan artikkelin otsikko ja epäselvyys siitä, viittaako se kirjoittajan omaan näkemykseen, ylioppilastutkinnon pitkään historiaan, 1990-luvun keskusteluun, rakenneuudistukseen vai tutkinnon tulevaisuuteen. Mutta hyvä kirjoitushan herättää pohdiskelemaan.

Ennen kuin ylioppilastutkintoa lähdettiin toden teolla uudistamaan, käytiin toisen asteen uudistamisesta väkevä poliittinen kädenvääntö 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Keskustelun polttopisteessä oli opetusministeriön nuorisokouluhanke, josta kirjoittavat Raija Meriläinen ja Janne Varjo. Artikkelit perustuu paitsi tutkimuksiin ja dokumentteihin, myös aikakauden keskeisten toimijoiden haastatteluihin: värikkäitä vaiheita muistelevat mm. tuon ajan opetusministeri Christoffer Taxell, opetusministeriön korkeat virkamiehet, mm. ylijohdaja Arvo Jäppinen sekä joukko muita näköalapaikalla olleita. Nuorisokoulumalli oli osa opetusministeriön koulutuspoliittista visiota, johon kuului myös ammattikorkeakoulun pysyttäminen. Ajatuksena oli purkaa toisen asteen ”rinnakkaiskoulujärjestelmä” ja samalla hävittää mm. ylioppilastutkinto. Visio esiteltiin vuoden 1989 lopulla Finlandia-talon kuuluisassa seminaarissa, josta sukeutui poikkeuksellisen vilkas koulutuspoliittinen kädenvääntö eduskunnassa, lehdistössä ja asiantuntijapiireissä. Rintamalinjat jakautuivat vähän niin kuin peruskoulu-uudistuksessa: vasemmisto puolesta, oikeisto-keskusta vastaan. Ja kuten jälkikäteen tiedämme, nuorisokouluidea toteutui alkuperäiseen visioon nähden vain puolittain, yhteistoimintamallien ja kaksoistutkintojen muodossa, jääden lopulta ammattikorkeakoulu-uudistuksen varjoon. Artikkelissa tuodaan myös hyvin esiin se, että suunnittelukulttuurissa oli siirrytty uuteen, nopeatempoiseen virkamiesvalmistelun ja selvitysmiesten aikakauteen. Tämä on merkinnyt huomattavaa koulutuspoliittisen vallan siirtymää opetusministeriölle, mitä mm. poliitikot paheksuivat.

Viimeinen luku on kirjan toimittajan Raija Meriläisen käsialaa. Siinä hän valottaa 1990-luvun näkökulmaa suomalaiseen koulutuspolitiikkaan kolmen OAJ:n toimijan haastattelujen kautta. Artikkelin tavoitteena on nostaa esiin mielikuvia, asenteita ja toiveita, jotka liittyivät toisen asteen koulutukseen. Kirjoituksessa käsitellään neljää teemaa: peruskoulu-uudistuksen vaikutusta lukiokoulutukseen, lukiokoulutuksen imagoa, tasa-arvoa sekä yleissivistystä toisen asteen koulutuksessa. Artikkelin lähtöasetelma on kiinnostava, mutta itse aiheen tarkastelu aiheutti minulle pienen pettymyksen. Odotin omakohtaisempia kokemuksia ja näkemyksiä, ”elettä koulutuspolitiikkaa”. Nyt haastateltavien sitaattit ikään kuin vain täydentävät tai vahvistavat kirjoittajan sinänsä ansiokasta kirjallisuuteen ja komiteanmietintöihin perustuvaa lähihistorian kuvausta. Haastatelluille on kyllä annettu ääni, mutta ne jäävät jotenkin persoonattomiksi ja samalla OAJ värittömäksi toimijaksi, mitä se ei suinkaan ollut esimerkiksi nuorisokoulukysymyksessä. Kovin paljon uusia näkökulmia tai ahaa-elämyksiä ei minulle haastateltavien kokemuksista irronnut. En parhaalla tahdollaakaan löytänyt uutta ja ihmeellistä vaikkapa seuraavasta OAJ:n entisen toimistopäällikön tasa-arvoanalyysistä: ”Peruskoulu-uudistuksen myötä maaseudulla lukioon meno oppilaiden keskuudessa kasvoi, mikä tarkoitti myös tasa-arvoisempia jatko-opintomahdollisuuksia. Näen kehityksen positiivisena koko Suomen kannalta” (s. 86). Niinpä sitten johtopäätöksetkin jäävät suorastaan ympärilyöreiksi toteamuksiksi esimerkiksi seuraavaan tapaan: ”tasa-arvo on ollut suomalaisessa koulutuspoliittisessa keskustelussa voimakas taustatekijä, jota vasten koulutuspoliittisia uudistuksia on tarkasteltu”.

Kokonaaisuudessaan *Suomalaisen koulutuspolitiikan murros 1990-luvulla* on tietorikas kirja perus- ja toisen asteen koulutuspolitiikan lähimenneisyydestä. Kirjassa ei siis tarkastella korkeakoulupolitiikkaa eikä aikuiskoulutusta. Toisen asteen ammatillisesta koulutusta-

kin vain sivutaan. Myös näiden osalta 1990-luku merkitsi suuria murroksia. Meneillään oleva yliopistolain reformaatio on huipennus jo 1980-luvulla käynnistyneisiin uudistusten sarjaan, jolla yliopistolaitosta, sen asemaa hallintoa ja ohjausta rukattiin monella tasolla. Koko korkeakoulukenttä rakennettiin uusiksi perustamalla ammattikorkeakoulujärjestelmä, jota tässä kirjassa vain sivutaan. Aikuiskoulutuksessa 1990-luku merkitsi mm. elinikäisen oppimisen politiikan ”toista tulemista” sekä markkinaperusteisen aikuiskoulutuspolitiikan syntyä. Ammatillisessa koulutuksessa siirryttiin kolmevuotiseen koulutukseen, otettiin käyttöön työssäoppimiset, näyttökokeet ja muut. Tässä katsannossa kirjan otsikko lupaillee vähän liikoa. Teoksen rajauksen olisi mielestäni pitänyt näkyä myös sen otsikossa.

Teoksen lähestymistapa koulutuspolitiikkaan painottuu diskurssien analyysiin ja lähihistorian tapahtumahistorian erittelyyn. Ja hyvä niin, kirjalla on näin yhteinen juoni. Kirjoittajat eivät ole yrittäneetkään lähestyä aihettaan teoreettisemmin policy-tutkimuksen tai koulutussosiologian näkökulmasta. Näin teksteissä ei juurikaan tarkastella uuden politiikan konkreettisia vaikutuksia perus- ja toisen asteen koulutukseen ja sen toimijoihin. Uuden politiikan takana kun olivat karut talous- ja yhteiskuntapolitiikan tietoiset uudelleenlinjaukset, joita voimistivat maailmatalouden ja politiikan äkilliset käännteet, mm. Suomen ajautuminen talouslamaan. Huomiotta jäivät myös monet muut alan keskeiset kysymykset, kuten koulujen lakkauttamiset, luokkakokojen suurenemiset, kuralle ajettu oppilashuolto ja kuntien talous, erityisopetuksen ongelmat, suomalaisten oppilaiden huono kouluviihtyvyys, ammatillisen koulutuksen keskeyttämisongelmat, perheiden ja nuorten lisääntynyt pahoinvointi. Kirjan artikkelit ovat mitä ilmeisimmin lähteneet kirjoittajilta aikaa ennen Jokelaa ja tietysti Kauhajokea. Kirjan perusvire ei ole erityisen kriittinen, pikemminkin konsensuaalinen. Se on koko lailla eri maata kuin esimerkiksi Mäkisen ja Poropudaksen (2001) esittämä räväkkä *Irtiotto -90-luvun koulutuspolitiikasta*- kirja, jonka kannessa komeilee uppoava Titanic.

Kirjan kaikki artikkelit ovat sinänsä hyvin kirjoitettuja ja teos on miellyttävästi taitettu. Kirjaa voi suositella nk. suurelle yleisölle. Tästä huolimatta artikkelit ovat hiukan epätasaisia. Osa kirjoituksista on tiiviitä ja pitkälle hiottuja analyyssejä. Osa kirjoituksista taas on tuoreista tai kirjoitusvaiheessa olleista tutkimuksista lohkaistuja paloja, joissa olisi ollut tiivistämisen varaa. Jäin myös kaipaamaan kokoavaa yhteenvetolukua. Kyllähän artikkelit varmaan keskustelevat keskenään, kuten esipuheessa luvataan, mutta lukija olisi kaivannut myös loppukeskustelua toimittajan kanssa: mikä 1990-luvulla loppujen lopuksi murtui, mikä jäi ehjäksi ja mitä murrokset kertovat 2000-luvun tilanteesta?

Kirjalle on kunniaksi, että sen kaikissa artikkeleissa on selkeä tutkimuksellinen ote. Kattavaksi koulutuspolitiikan oppikirjaksi se on kuitenkin liian suppea. Alan perusoppikirjalle on tällä hetkellä suuri tarve, sillä alan kotimainen perusteos, Lehtisalo & Raivolan (1999) tuoreinkin päivitetty painos alkaa olla jo kymmenen vuotta vanha. Uskon kuitenkin Okka-säätiön vuosikirjan olevan tervetullut lisä koulutuspolitiikkaa käsittelevään kirjallisuuteen ja kuluvan tutkijoiden, opiskelijoiden sekä muiden koulutuksen suosijain käsissä.

Kirjallisuus

- Ball, S. 2004. Suorituskeskeisyys ja yksityistäminen jälkihyvinvointivaltion koulutuspolitiikassa. *Kasvatus* 35 (1), 6–20.
- Lehtisalo, L. & Raivola, R. 1999. *Koulutus- ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle*. Helsinki: WSOY.

Mäkinen, R. & Poropudas, O. 2001. Irtiotto 90-luvun koulutuspolitiikasta. Koulutuspoliittinen artikkelikokoelma. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B:67.

Dosentti Arto Jauhiainen toimii yliassistenttina Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella.

Vastarinnan mahdollisuus

Risto Ikonen

Reuter, Martina ja Holm, Ruurik (toim.), 2008. Koulu ja valta. Helsinki: Like. 121 s.

Tartuin hanakasti Reuterin ja Holmin toimittamaan kokoomateokseen, sillä koulua tarkastellaan harvemmin nimenomaan vallan näkökulmasta. Odotukseni täyttyivät mutta vain osittain: koulun nykytila tuli valotettua varsin monipuolisesti, sen sijaan valta-analyysi jäi kovin ohkaiseksi.

Esipuheen mukaan kyseessä on pamfletti, jossa tarkastellaan "oppimista niin viisauden ja sivistyksen näkökulmasta kuin keinona vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden edistämiseen" (s.6). Itse asiassa kyse on pienten tutkielmien ja puheenvuorojen kokoelmasta. Niissä etsitään koulutusjärjestelmämme kipupisteiden ohella uusia avauksia, joiden avulla tilannetta voitaisiin kohentaa.

Teoksen avaa Sari Vesikansan artikkeli. Siinä kirjoittaja toteaa peruskoulu-uudistuksen alkuperäisenä ideana olleen kasvatuksellisen optimismin ja koulutuksen tasa-arvon. Nämä ovat jääneet kuitenkin toissijaiseen asemaan, sillä yhteiskunnassa vallitseva uusliberalistinen eetos painottaa huippuosaajien tuottamista. Näin ajateltuna resurssien tuhlaaminen heikkoihin oppilaisiin olisi silkkaa tasapäästämistä. Vesikansan mielestä peruskoulun alkuperäisen idean pelastaminen edellyttää opettajien ja vanhempien yhteistyötä, siis uudenlaisia kansalaisaktivismia. Liike-elämästä lainattu tapa kuvata koulu palvelutuottajana hankaloittaa kuitenkin koulun ja kodin välistä yhteistyötä. Asiakkaan rooliin sijoitetut vanhemmat eivät voi muuten vaikuttaa koulutustuotteen sisältöihin kuin reklamoimalla. He eivät ole kansalaisia, jotka yhdessä opettajien kanssa kehittäisivät koulun käytänteitä.

Uusliberalismin kritiikki on lähtökohtana myös Juha Suorannan artikkelissa, jossa hän kritisoi yksinkertaistavaa tapaa esittää koulutus taloudellisen kasvun avaintekijänä. Samalla tuottavuus ja kilpailukyky kiinnitetään yhtiöiden johdon tai omistajatahojen sijasta yksilöihin. Taloudellisen pääoman sijasta tärkeimmäksi näyttäisi siten nousevan henkinen pääoma. Muut tekijät, kuten yrityksen investoinnit, henkilöstöpolitiikka ja markkinoiden suhdannevaihtelut sivuutetaan. Suoranta haluaa irrottaa koulun tästä jo sinällään virheellisestä ajatuskehikosta. Tuottavuuden ja kilpailukyvyyn sijasta koulun keskeisiksi tehtäviksi pitää palauttaa kriittinen kansalaiskasvatus ja yhteiskunnallinen tiedostaminen.

Edellisten tapaan Mikko Jalonen haluaa vapauttaa koulun talouselämän kahleista. Jalonen rinnastaa entisajan tehdastyöläiset nykypäivän henkisen työn tekijöihin, jotka koulutusjärjestelmä on valmentanut tekemään tietotyötä muiden toiveiden mukaisesti. Tämän jälkeen voikin luontevasti siirtyä tekemään pätkätöitä tietokapitalistin ylläpitämässä hikipa-